

Troost 7

Als licht in donkere tijden

Maieutiek najaar 2022
Petra Bolhuis
M.m.v. Gradus van Florestein

1

Troost en Rilke, overzicht

- Stefan Zweig: zijn ontmoetingen met Rilke.
- Biografie.
- Zijn opvatting dat de dood en het leven een eenheid vormen en heel het menselijk streven gericht moet zijn op bewustwording van die eenheid.
- Troost en rouw.
- De elegieën van Duino en de sonnetten aan Orpheus.
- Rilke's brief aan gravin Margot Sizzo.
- Rilke's liefde voor de doden als troost.

Maieutiek-Troost 2022-2

2

Biografie

- 1875-1895: jeugd
- 1895-1902: Praag en Rusland: Lou Salomé; 1899-1903: Das Stundenbuch. 1898: Florentijns dagboek
- 1902-1914: Parijs, Rodin en Cézanne; 'Nieuw gedichten'. 1903-1908: brieven aan Kappus.
- 1914-1919: München, Wenen
- 1919-1925: Zwitserland; 1922 voltooiing Elegieën van Duino en de Sonnetten aan Orpheus.
- 1925-1927: Frankrijk
- 1927 overleden in sanatorium *Valmont sur Territet* in de buurt van Montreux en werd op 2 januari 1927 op de begraafplaats van Raron, bijgelegd (Wallis, Zwitserland).

Maieutiek-Troost 2022-2

3

Zijn opvatting dat de dood en het leven een eenheid vormen

- Heel het menselijk streven moet gericht zijn op bewustwording van die eenheid.
- Hoe kunnen wij deze opvatting plaatsen?
- Leven en dood lopen door elkaar heen. Er is geen 'hier' en 'daar'.

Maieutiek-Troost 2022-2

4

Vier perspectieven van waaruit wij de werkelijkheid kunnen benaderen.

- Het *letterlijk* perspectief: hangt samen met de materiele werkelijkheid en met de taal waarmee we deze beschrijven (symptomen en classificatie).
- Het *symbolisch* perspectief: hangt samen met de betekenis achter de woorden (wat zegt de ziekte ons, welke oorzaken kunnen we traceren?).
- Het *mythisch* perspectief: het beeld werkt op ons in, zonder te willen weten hoe dit tot stand komt.
- Het *energetisch* perspectief: ik ben het leven niet, maar het leven is mij, en u, en allen, en ook alle dieren, planten, stenen enz. ('Hier en daar' en 'tijd' zijn niet relevant. Dood en leven lopen door elkaar heen.)
- De laatste twee perspectieven zijn niet lineair, en dus helemaal niet wetenschappelijk.

Maieutiek-Troost 2022-2

5

De Panter

"Jardin des Plantes" - Parijs.

Zijn blik is door het lopen langs de tralies zo moe geworden dat hij niets meer ziet. Het moeten hem wel duizend spijlen lijken en achter deze duizend bevindt zich - niets.

De zachte tred van de sterke lenige schreden die om de aller kleinste cirkel draait, lijkt als een dans van kracht rondom een midden waarin verdoofd een grote wilskracht huist.

Soms echter schuift het gordijn voor de pupillen geluidloos open - Dan komt een beeld naar binnen, dringt door de stilte van zijn strakgespannen leden - en eindigt in zijn hart om nergens meer te zijn.

Rainer Maria Rilke

Vertaling: W. A. Franke

<http://poezie.leeftafel.info/rainer-maria-rilke/18287-de-panther-de-panter>
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4b/African_leopard%2C_Panthera_pardus%2C_near_Lake_Panic%2C_Kruger_National_Park%2C_South_Africa_12819486-54132629.jpg

6

De elegieën van Duino

“Wonderlijk nabij toch is de held der jeugdige doden.”
 “Plotseling gaat op de luchtstroom zijn duistere toon door mij heen.”
 Ten diepste is er helemaal geen tijd, slechts een tijdsloos *er zijn*.

Foto https://nl.wikipedia.org/wiki/Castello_Malatesta#/media:File:Castello_Malatesta.jpg

7

De sonnetten aan Orpheus

- Orpheus als bemiddelaar tussen de tastbare en ontastbare bestaansorde. Orpheus herstelt d.m.v. muziek de samenhang tussen beide werelden.
- De gebieden tussen waakbewustzijn en droom zijn niet te scheiden.
- In deze dichtregels ligt troost verscholen: alles en iedereen komt en gaat, en tegelijkertijd verdwijnt er niets en niemand, alleen vormen verschuiven.
- Schilderij: Jean Baptiste Camille Corot (1796-1875) Museum of Fine Arts, Houston.

Bron foto <https://emuseum.mfah.org/objects/11407/orpheus-leading-eurydice-from-the-underworld>

8

Sonnet 1, deel 2

- ‘Hoeveel van al deze plaatsen van ruimten waren reeds binnen in mij. Menige wind is als mijn kind. Herken je mij, lucht, vol nog steeds van mijn oude oorden? En jij, schors, eertijds zo sleets, ronding en blad van mijn woorden’:
- De dingen buiten staan in hun oerverband met de dingen binnen. Er is verinnerlijking, de grens tussen leven en dood wordt ook zo overschreden. Dit geeft innerlijke ruimtewinst.

Maieutiek-Troost 2022-2

9

Brief aan gravin Margot Sizzo

- Geschreven 6 januari 1923, één van haar dierbaren is overleden.
- ‘woorden...zijn er die kunnen troosten? ...Wie mij stierf, stierf me zagezgd recht het hart in. Ging ik op zoek naar de verdwenene, dan balde deze zich op een zo herkenbare en verrassende manier in mij samen dat het ontroerend was dat hij alleen daar nog was.’
- Op het moment dat het verdriet over de dood van onze geliefde ons in bezit neemt, ons overvalt, kunnen wij wellicht in ons zoeken naar die ander, de ander weer vinden. Niet daar of hier, maar juist in dat waar wij ook kunnen zijn als ons bewustzijn verschuift.
- Het woord troostend is misschien te klein voor de werking van de ervaringen die Rilke onder woorden brengt.

Maieutiek-Troost 2022-2

10

Rilke's liefde voor de doden als troost.

- Het mensbeeld van Rilke sluit de doden in. Het gaat om het besef dat er: ‘uitsluitend vloeiende grenzen zijn tussen mens en niet-mens, zoals ook tussen mensen en doden’ (Oegema, pag. 240)
- ‘Rilke's liefde voor de doden ontstaat spontaan...hij hoeft er niets voor te doen, ze doen een appèl op hem en hij beantwoordt dat... Hij leeft met de doden en leeft voor hen in de plaats, naar een oeroud motief van plaatsvervangin.’ (Oegema, pag. 231)
- Zijn we, al was het maar een kort moment, in dit besef, dan ebt het gemis en de wanhoop weg, en worden we in alles samengevat.

Maieutiek-Troost 2022-2

11

Tenslotte

Zijn zelfgekozen tekst op zijn grafsteen:

*Roos, o zuivere tegenspraak, genot,
 niemands slaap te zijn onder zoveel
 oogleden*

Maieutiek-Troost 2022-2

12